

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ-ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΤΙΣΧΥΕΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΥΛΗΣ

Έρευνα Ζάννα Δ. Μπεμπόνη
Δημοσιογράφος/Φιλολόγος

Από τον Απρίλη του 1821 μέχρι σήμερα έχουν περάσει 180 χρόνια. Η εθνεγερσία, η αποτίναξη του ζυγού μετά από 400 και πλέον χρόνια περιλαμβάνει κολοσσιαίες στιγμές δόξας και άφατου πόνου καθώς και ηρωισμού. Ανάμεσα σ' αυτές τις στιγμές, η θυσία του Ρουμελιώτη αγωνιστή-διακόνου, ή αλλιώς Θανάση Διάκου, καταλαμβάνει τη δική της ανεπανάληπτη θέση στο πάνθεον του παγκόσμιου ηρωισμού.

Αυτό που κάνει τον αγωνιστή από την Αρτοτίνα Δωρίδος να ξεχωρίζει ακόμη περισσότερο, δεν είναι μόνον ο αγώνας και ο μαρτυρικός θάνατος, αλλά ο μύθος, οι θρύλοι και η ποίηση γύρω από τη θρυλούμενη ή μη ταφή του.

Οι ήρωες όπως ο Θανάσης Διάκος, αν τρομάζουν μια φορά τον κατακτητή και δυνάστη όσο ζουν, πανικοβάλλουν περισσότερο νεκροί, κυρίως όταν το σώμα τους είναι άφαντο. Ο μύθος είναι ισχυρότερος από τη βεβαιότητα, γιατί προσδίδει μεγαλύτερη βαρύτητα και επιχείρημα σ'αυτούς που μένουν πίσω ζωντανοί να συνεχίσουν τον αγώνα.

Ευχαριστώ σε πλάστη μου
δε θα χαθούν σπαρμένα
και δε θα μείνουν άκαρπα
τ' άχαρα κόκαλά μου

Ευλόγησέ τηνε τη γη
όπου θα μ' αγκαλιάσει
και στοίχειωσε κάθε κλωνί
από τα χώματά μου
να γίνει αδιάβατο βουνό

στο μνήμα του Θανάση...

Με τους λυρικούς αυτούς στίχους ο ποιητής Αριστοτέλης Βαλαωρίτης αναφέρεται με τρόπο τραγικό και μυθικό στη δοξασία που θέλει τον Θανάση Διάκο να μη μένει άταφος, αλλά παράλληλα κανείς να μην ξέρει που βρήκε ανάπαυση η σορός του.

Ακόμη, αν για την ταφή του υπήρξαν πάμπολλες επιβεβαιωμένες ή μη μαρτυρίες, άλλο τόσο ο τόπος καταγωγής του ήρωα έγινε αντικείμενο σφοδρής διαμάχης μεταξύ των κοινοτήτων της Μουσουνίτσας και της Αρτοτίνας. Στον ευγενικό αγώνα νίκησε η Αρτοτίνα, αν και η Μουσουνίτσα δεν έμεινε παραπονεμένη, καθώς από αυτήν κατάγεται ο πατέρας του εθνομάρτυρα, Νικόλαος Ψυχογιός ή Γραμματικός.

Ας πάρουμε όμως τα γεγονότα από την αρχή, με βάση τους Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, Γεώργιο Κρέμο, τον Τάκη Λάππα αλλά και το γιατρό Κωνσταντίνο Διάκο, γιο της αδελφής του Θανάση, Σοφίας Κούστα.

Σύμφωνα με τις παραπάνω πηγές ο Διάκος γεννήθηκε στην Αρτοτίνα το 1782, αν και ο Παπαρρηγόπουλος δίνει το 1788 ως ημερομηνία γέννησης. Συνδυάζοντας τις περιγραφές βρίσκουμε πως ο παππούς του ήρωα ήταν κάτοικος Μουσουνίτσας και είχε πέντε παιδιά, Το Μήτηρο, τον Κωστούλα, τη Στάμω και τον πατέρα του Διάκου, το Νίκο.

Στις μάχες με τους κλέφτες, οι Τούρκοι σκότωσαν τον παππού του Θανάση-ίδιο όνομα με τον ήρωα-καθώς και τους δύο θείους του, το Μήτηρο και τον Κωστούλα. Τότε ο πατέρας του Διάκου, φοβούμενος ότι και αυτός θα έχει την ίδια τύχη, διότι οι Τούρκοι άμα σκότωναν τον πατέρα ξεθεμελίωναν όλα τα παιδιά για το φόβο αντεκδίκησης αλλά και για να σβήσουν μια και καλή τη "φάρα", κατέφυγε ως ψυχοπαίδι σ' έναν άλλο θείο-εκ πλαγίου παππού του Θανάση-το Γιώργη Γραμματικό, εύπορο κάτοικο της Αρτοτίνας.

Ο ορφανός Διάκος ρίζωσε στον πλούσιο θείο, που του έκανε όλα τα θελήματα και εκείνος καθώς και η γυναίκα του, θες από λύπηση, θες γιατί τους έκανε για το συμφέρον, εντέλει ο Γραμματικός τον υιοθέτησε άτυπα και τον έκανε ψυχογιό του. Έτσι ο κόσμος της Αρτοτίνας άλλαξε το όνομα του παιδιού στο παρατσούκλι Ψυχογιός, ενώ το Νικόλαος ατόνησε. Ο πατέρας λοιπόν του Θανάση, μεγαλώνοντας νυμφεύθηκε τη Χρυσούλα Καφούρου και μαζί της έκανε 5 παιδιά-όπως και ο πατέρας του -τον Θανάση, τον Κώστα, τη Σοφία, την Καλομοίρα και τον Αποστόλη.

Όταν ο Γραμματικός πέθανε άφησε στο Νίκο Ψυχογιό ένα κοπάδι πρόβατα και μια στρούγκα για να ζήσει την πολυμελή οικογένειά του. Η μοίρα όμως έμελλε να είναι σκληρή με την οικογένεια. Οι Τούρκοι συνέλαβαν το Νίκο Ψυχογιό να εφοδιάζει με ψωμί τους ξεσηκωμένους κλέφτες. Οδήγησαν τόσο τον ίδιο όσο και τον Απόστολο, τον αδελφό του Διάκου στο Πατρατζίκι Φθιώτιδας, την σημερινή Υπάτη, όπου και τους κρέμασαν. Έκαψαν το υποστατικό και το σπίτι της οικογένειας και δήμευσαν όλη την περιουσία.

Κατατρομαγμένη η μάνα του ήρωα πήγε το παιδί της και το εμπιστεύθηκε στους καλόγερους της Ιεράς Μονής Προδρόμου, στην Αρτοτίνα, σε ηλικία 12 ετών. Εδώ ο Θανάσης θα πάρει το ιερατικό όνομα Άνθιμος, όπως μαρτυρούν τα ιερατικά κείμενα του μοναστηριού. Όμως, εκτός από το φόβο της μάνας μήπως και οι κατακτητές της σκοτώσουν κι αυτό το παιδί υπάρχει και ένας άλλος λόγος. Μετά την οικονομική καταστροφή, η χειροτονία του Διάκου υπαγορεύεται και από λόγους βιοποριστικούς, καθώς οι Τούρκοι είχαν ειδικές δσοληψίες με τα μοναστήρια, που ζούσαν πιο άνετα σε σχέση με τους λοιπούς υπόδουλους Έλληνες.

Γράφει χαρακτηριστικά στα απομνημονεύματά του ο Αγωνιστής του 1821 ,τρεις φορές Υπουργός των Στρατιωτικών, Συνταγματάρχης Παναγιώτης Ρόδιος «Ο Αθανάσιος, όστις Διάκος φέρεται δια στόματος, ην εξ Αρτοτίνης της κατά το Λιδωρίκιον κωμοπόλεως, ορφανός υιός χήρας γυναικός, πτωχοτάτης, ήτις

στερουμένη των πάντων, μηδέ τα προς το ζην έχουσα, εστοχάσθη κάλιον και ψυχοφελές ίσως, ν' αφιερώσει τούτον δωδεκαετήν μόλις όντα, εις την πλησίον μονήν του Προδρόμου» (περιοδικό «Έφορος Στρατιωτικός», σελίδα 165). Ακόμη ο Ρόδιος, δίνοντας την περιγραφή του Διάκου, τον αναφέρει ως *«μέτριος το ανάστημα, ευειδής και κομίτης (δηλ. με μακριά και όμορφα μαλλιά) και φιλόκαλος τον ιματισμόν, είχε βήμα ποδών ανδρικών και βλέμμα σοβαρόν.»* Άλλος συγγραφέας της εποχής, ο Φιλήμων αναφέρει *«Κράτιστος υπέρ πάντας περί την ταχύτητα των ποδών, το πήδημα και την σκοποβολή.»*

Θανάσης Διάκος και Γρηγόριος ο Ε΄

Πριν προχωρήσουμε στην επί της ουσίας σημασία της θυσίας του Θανάση Διάκου στην Αλαμάνα, ας επιχειρήσουμε έναν επί της αρχής παραλληλισμό της ζωής του Ρουμελιώτη ήρωα με αυτήν του άλλου Εθνομάρτυρα, Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄.

Πατριάρχης, κορυφή εκκλησιαστική αλλά και κοσμική εξουσία παρόλο το υπόδουλον του γένους ο Γρηγόριος. Τελευταίος στο βαθμό ο Θανάσης Διάκος. Όμως, αν και τόσο διέφεραν στην ιεραρχία και οι δυο ήρωες διαπνέονταν από τα ίδια ιδανικά και το αυτό χρέος για την πατρίδα και το λαό.

Οι ιστορικές πηγές αναφέρουν πως όταν κηρύχθηκε η Επανάσταση του 1821, και ο Γρηγόριος την ευλόγησε, ο Ρώσος πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη του πρότεινε να τον βοηθήσει να διαφύγει δια θαλάσσης στην Ρωσία και με Ρωσική κάλυψη (σ. ας μην ξεχνάμε την αυτοθυσία στο Ιάσιο του Αλέξανδρου Υψηλάντη, Υπασπιστή του Τσάρου). Οι πληροφορίες λοιπόν του πρέσβη έλεγαν πως μέσα σε 24 ώρες οι Τούρκοι θα προέβαιναν σε αντίποινα και ότι θα κρέμαγαν τον Πατριάρχη. Ακόμη υπήρχαν πληροφορίες πως το Εβραϊκό στοιχείο της Πόλης για δικά του κίνητρα, θα διαπτόμπευε το σκήνωμα του Γρηγορίου.

Η απάντηση του Ιεράρχη ήταν κάθετα αρνητική όσον αφορά τη διαφυγή *«...εδώ θα μείνω και με το αίμα μου θα ποτίσω το δένδρο της ελευθερίας του γένους μου.*

*Εάν φύγω θα γλιτώσω το σαρκίον μου, αλλά η προσφορά μου θα είναι μηδαμινή.
Αν εγώ θανατωθώ το γένος θα θεριέψει.»*

Μετά τη θανάτωση του Γρηγορίου, το σκήνωμά του σερνόταν επί τριήμερο στα σοκάκια της Κωνσταντινούπολης και στη συνέχεια κάποιος το πέταξε με μια πέτρα στο λαιμό, στη θάλασσα.

Όμως η πέτρα έφυγε από τη σορό του εθνομάρτυρα και έτσι, κάποιος με το επίθετο Κεφαλλονίτης, ο οποίος είχε δικό του καΐκι, το βρήκε να επιπλέει και το μετέφερε στην Οδησό. Εκεί ο Τσάρος ενταφίασε το μαρτυρικό κορμί του Γρηγορίου Ε΄ με πατριαρχικές τιμές σε τάφο που υπάρχει μέχρι τις μέρες μας.

Κάνοντας ένα *dejas-vue* στο κείμενο σημειώνουμε πως παρόλες τις διαφορές κατά καιρούς του Διάκου με άλλους οπλαρχηγούς, διαφωνίες που θα παραθέσουμε στη συνέχεια, το μαρτύριο του Διάκου, αλλά και η διαπόμπευση του σκηνώματός του που ακολούθησε, εξαγρίωσε τους αγωνιστές, οι οποίοι και πρακτικά εκδικήθηκαν το θάνατό του. Οι μάχες στο Χάνι της Γραβιάς, στα Βασιλικά (σημερινό Ρεγκίνι Λοκρίδας λίγο μετά τα Καμένα Βούρλα) αλλά και η μάχη της Φοντάνας με τους 9000 νεκρούς Τούρκους ήταν η έμπρακτη απάντηση των Ελλήνων σε όσους προσέβαλλαν με τα έργα τους τον αγωνιστή.

Η συγκριτική σχέση του Διάκου με το Γρηγόριο τον Ε΄ εστιάζεται στο ό,τι, όπως και ο Πατριάρχης προσεγγίσθηκε, έτσι και στο Διάκο έγινε προσπάθεια να προσφερθούν τιμές και αξιώματα, φθάνει να απαρνιόταν τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και να δήλωνε πίστη και υποταγή στο Σουλτάνο.

Όπως μαρτυρούν, τόσο ο ανεπιός του ήρωα Κωνσταντίνος Κούστας αλλά και ο Κουνούπης, το σκήνωμα του ήρωα πετάχτηκε σ' ένα μεγάλο λάκκο, στον οποίο οι Λαμιώτες έριχναν όλες τις ακαθαρσίες της πόλης τους μέχρι και τις αρχές του αιώνα. Πρόκειται για μια τοποθεσία που βρίσκεται βορειοδυτικά της Λαμίας, ανάμεσα στο λόφο του Αγίου Λουκά και προς τη Μεραρχία Υποστήριξης. Στην περιοχή αυτή το άψυχο κορμί πετάχτηκε με τη ρητή εντολή του πασά να σκεπαστεί με κοπριές, ώστε αφενός να λιώσει και να εξαφανισθεί γρηγορότερα, αλλά και να επιταθεί η έννοια του εξευτελισμού της σορού τόσο του Διάκου, όσο και της κεφαλής του δεσπότη Σαλώνων που επίσης πετάχτηκε στον ίδιο λάκκο.

Από το καμηλαύκι στο φεσάκι του Κλέφτη...

Εύλογα κάποιος μπορεί να αμφισβητήσει τα καταρχήν αισθήματα όσων ιερωμένων αγωνίσθηκαν ένοπλα το 1821 και να ισχυρισθούν ότι το ράσο δεν έχει καμία σχέση με τη φλόγα που κατάκαιγε τον Διάκο.

Στο μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου Προδρόμου, ο Διάκος μπορεί να έκανε τα θελήματα των παλαιότερων μοναχών, άλλωστε έτσι γίνεται συνήθως, αλλά παράλληλα, μέσα από τα ιερά βιβλία μάθαινε γράμματα και όχι μόνο.

Κατά την παράδοση, όταν έγινε μοναχός πήρε το ιερατικό όνομα Άνθιμος. Άλλωστε στο τέμπλο του Αγίου Γεωργίου Αρτοτίνας διασώζεται έως τις μέρες μας εικόνα που ο ίδιος έχει αφιερώσει στην εκκλησία με την επιγραφή “Δέησις του Δούλου του Θεού Ανθίμου, Ιεροδιακόνου 1821”.....

Στον Πρόδρομο ο Διάκος έμεινε ως καλόγερος αρχικά 8 χρόνια και κατόπιν άλλα τρία ως διάκονος, κρατώντας τον ιερατικό του βαθμό ως επίθετο, όπως τουλάχιστον μαρτυρεί ο ιστορικός Φιλήμων: «*Διετήρησε τον τίτλον του πρότερον αυτού επαγγέλματος ίνα δείξει ότι ο καλός πατριώτης του Χριστού εστί και καλός στρατιώτης της Πατρίδας.*» Να λοιπόν τι έκανε το διάκονο να πετάξει την καλογερίστικη σκούφια και να φορέσει το φεσάκι του Κλέφτη.

Σ’ ένα γάμο στην Αρτοτίνα, όπου ήταν καλεσμένος και ο Διάκος, ήλθαν με το ζόρι και Τούρκοι, οι οποίοι προκάλεσαν τους Έλληνες, ανάμεσα σε αυτούς και τον Διάκο, πως δεν ξέρουν σκοποβολή. Από μια πλευρά αυτό θα μπορούσε να είναι λογικό μια που οι υπόδουλοι ήταν άοπλοι, ενώ οι Οθωμανοί οπλοφορούσαν.

Τότε ο Διάκος, ζήτησε κατεξάίρεσιν να του δώσουν μια πιστόλα και ρίχνοντας μια μπαταριά έκοψε την κορυφή ενός ελάτου. Οι Τούρκοι ζήτησαν την επανάληψη της βολής και το αποτέλεσμα ήταν ανάλογο. «*Κράτιστος τη σκοποβολή*», όπως γράφει ο ιστορικός...

Οι Τούρκοι παρεξηγήθηκαν και επεχείρησαν να κακοποιήσουν τον Διάκο και αυτός απλά, αμύνθηκε σκοτώνοντας έναν από αυτούς. Ευνόητα το Μοναστήρι δεν μπορούσε να τον «χωρέσει» μετά το φόνο, έστω και ενός αλλόθρησκου. Έτσι κατέφυγε στον Κλεφταρματολό Τσαμ Καλόγερο στην περιοχή ανάμεσα στα Βαρδούσια και τη Γκιώνα.

Στη μάχη της Ζελίστας ο Διάκος σκότωσε μ' ένα κλαδί έναν Τούρκο στρατιώτη και του πήρε τον οπλισμό, κατακτώντας κυριολεκτικά με το σπαθί του τον τίτλο του Κλέφτη. Παρόλη όμως την παλικαριά, φαίνεται πως η χριστιανική του πίστη τον ήλεγχε και, νομίζοντας πως ο αρχικός φόνος ξεχάστηκε, ξαναγύρισε στον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο για ένα χρόνο. (δηλαδή καλογέρεψε συνολικά για 12 χρόνια). Μετά από προδοσία, οι Τούρκοι ανήμερα Δεκαπενταύγουστο, την ώρα του πανηγυριού τον συνέλαβαν. Σιδηροδέσμιος οδηγήθηκε στο Λιδορίκι, όπου ο Φερχάτ Πασάς διέταξε να κρεμαστεί την άλλη μέρα. Μόνο που το βράδυ ο Διάκος το έσκασε από το μπουντρούμι με τη βοήθεια του Κλέφτη Καφέτσου. .Επειδή ο Τσαμ Καλόγερος είχε σκοτωθεί, ο Διάκος διασυνδέθηκε με το Σκαλτσάχωριανό του από την Αρτοτίνα- του οποίου έγινε πρωτοπαλίκαραο.

Όπως αναφέρει ο Γεράντωνος ή Αντώνης Κοντοσόπουλος, στα 10 χρόνια του αγώνα του *«έκαμε πολλές ανδραγαθίας, εμπλαστιάστηκε πολλές φορές με Τούρκους, από τους οποίους εφόνευσε πολλούς, εξεσκλάβωσε δε πολλούς Χριστιανούς και εδόθη η φήμη του εις όλην την Στερεάν Ελλάδα».*

Όταν ο Σκαλτσάς πήρε με παρέμβαση το αρματολίκι του Λιδορικού ο Διάκος έλεγχε την περιοχή από το Μόρνο έως τα ορεινά της Ηπείρου.

Έγκαιρα ο ήρωας έδειξε τόσο τα διοικητικά, όσο και τα συναισθηματικά του προσόντα *«σεμνός και πειθήνιος, γενναίος και αφιλοκερδής, σεβαστικός προς τον πρεσβύτερον αυτού Κάλτσα»....*

Οι σχέσεις των δύο ανδρών κράτησαν λίγο. Ο Διάκος έφυγε και πήγε στα Σάλωνα (Άμφισσα) στον Κοσμά Σουλιώτη. Εκεί τον βρήκε το φιρμάνι του Αλή *«για να τον χαλάσουν...»*. Ο Σουλιώτης απεκάλυψε στο Διάκο το περιεχόμενο

του φερμανιού συμβουλευόντάς τον παράλληλα να ζητήσει τη βοήθεια του Ανδρούτσου, ο οποίος τα είχε καλά με τον Αλή. Πράγματι οι δύο άνδρες μετέβησαν στα Ιωάννινα όπου ο Οδυσσέας Ανδρούτσος έπεισε τον Αλή Πασά να μην εκτελέσει το Διάκο, αλλά τουναντίον, να τον εντάξει ως μαθητή στη στρατιωτική του ακαδημία.

Σημειώνουμε πως ο Αλής, πριν δώσει ένα αρματολίκι σε κάποιον, τον καλούσε στα Γιάννενα για να τον δοκιμάσει. Πιο πονηροί οι Έλληνες καπεταναίοι μαζί με τη στρατιωτική τέχνη μάθαιναν το χαρακτήρα των Τούρκων, τη στρατηγική τους και γενικά τον τρόπο που αυτοί λειτουργούσαν.

Στα τέλη του 1818 στη Λειβαδιά ο Διάκος γίνεται πρωτοπαλίκαρο του Οδυσσέα Ανδρούτσου και μέλος της Φιλικής Εταιρίας. Όταν το 1820 ο Αλής στασιάζει κατά της Πύλης, ο σουλτάνος στέλνει εναντίον του τον Χουρσίτ και ο Ανδρούτσος ανταποκρίνεται στην έκκληση του Αλή, πηγαίνοντας στα Ιωάννινα. Τότε οι σχέσεις των δύο ανδρών ψυχραίνονται και στις 26.10.1820 ο Διάκος εκλέγεται αρματολός της Λιβαδειάς μετά από πρόταση των τοπικών αρχόντων και τη σύμφωνη γνώμη του εκεί Πασά. Ο Διάκος παίρνει στο αρματολίκι και τον ανιψιό του -από την αδελφή του Σοφία- τον Κωνσταντίνο Κούστα, που τότε είναι δεκάξι ετών. Το παιδί αυτό θα βρεθεί δίπλα στον ήρωα σε όλη τη συνέχεια της τραγικής ζωής του και κατά το μαρτύριό του. Ο Χαλήλ μπέης είχε απαιτήσει από τον Ομέρ να βλέπει ο Διάκος πως το παιδί παρακολουθούσε τον οδυνηρό θάνατο, ώστε εκτός των άλλων το ψυχικό μαρτύριο να συνοδεύει το σωματικό. Άλλωστε, όταν ανασκολόπιζαν τον ήρωα, είχαν μπήξει σε πασσάλους δίπλα στο χώρο του μαρτυρίου τα κεφάλια του δεσπότη Σαλώνων, Ησαΐα, του αδελφού του Κώστα και του ξάδελφού του Μπακογιάννη. Μεγαλώνοντας ο Κώστας Κούστας, έγινε έγγαμος ιερέας στην Αρτοτίνα και έτσι έχουμε από πρώτο χέρι πληροφορίες για το θάνατο του ήρωα.

Στις 27 Μαρτίου 1821 στο Μοναστήρι του Οσίου Λουκά κοντά στο Δίστομο, φθάνουν οι Πανουργιάς και ο Δυοβουνιώτης μαζί με τους άνδρες τους και

συναντούν τον Διάκο με τα παλικάρια του από τη Λειβαδιά. Η νυχτερινή δοξολογία τελείται από τον Ησαΐα και γρήγορα εξελίσσεται σε νυχτερινή μυσταγωγία, αφού ο δεσπότης κοινωνά τα παλικάρια. Στη συνέχεια, ο Ησαΐας βγαίνει στο προαύλιο κρατώντας με το ένα χέρι το Σταυρό και με το άλλο το λάβαρο της απελευθέρωσης. Ευλογεί την Επανάσταση και αυτό πρόκειται να το πληρώσει με τη ζωή του, αφού στις 22 Απριλίου οι Τούρκοι τον σκοτώνουν μαρτυρικά, θέλοντας να αποκεφαλίσουν όχι τόσο τον ίδιο ως στρατιωτικό ηγέτη, αλλά να χτυπήσουν «ιερο-στρατιωτικά» τους εξεγερμένους στη Ρούμελη.

Την ίδια μέρα με την κήρυξη του αγώνα οι καλόγεροι του Οσίου Λουκά μαζί με τους κατοίκους από το Στείρι κατέλαβαν το Δίστομο. Ο Διάκος με τους δικούς του, χτύπησαν τη Λειβαδιά με αποτέλεσμα μετά από τριήμερη μάχη να καταλάβουν τη μισή πόλη.

Την κατάληψη αυτής της περιοχής ακολουθεί αυτή του Κάστρου της Μενδενίσσας, όπου λαμβάνει μέρος και ο Δυοβουνιώτης, και μετά του Πατρατζικίου (Υπάτη). Εν τω μεταξύ ο Ομέρ Βρυώνης ξεκινά από τη Λαμία για τη Βοιωτία μέσω Λοκρίδας.

Συναρχηγός του Ομερ Βρυώνη ήταν ο Κιοσέ Μεχμέτ, με 8000 πεζικό και 900 ιππείς, ενώ την άλλη ημέρα προστέθηκε στράτευμα 3000 ατόμων, σύνολο 12000 άτομα.

Οι Καπεταναίοι αριθμούν στράτευμα 1500 ανδρών, που συγκεντρώνεται στην Χαλκομάτα Υπάτης. Η Αρχική γνώμη του Δυοβουνιώτη είναι να μαζευτούν στο Γοργοπόταμο, όμως ο Διάκος προτείνει να πιάσουν τη δίοδο στο γεφύρι της Αλαμάνας (πρόκειται για το παλιό γεφύρι στην παλιά εθνική οδό, που οδηγεί στο Μπράλο). Σύμφωνα με το σχέδιο του Διάκου ο ίδιος θα έπιανε το γεφύρι με 500 άτομα, ο Πανουργιάς την Δαμάστα (τότε Μουσταφάμπη) με 600 κλέφτες και ο Δυοβουνιώτης θα παρέμενε στο Γοργοπόταμο με 400 άτομα.

Διηγείται ο καπετάν Κομνάς Τράκας στον Όθωνα μετά από χρόνια «ιστάμεθα εις Χαλκομάταν επί σιδηρόψαρων ίππων κατοπτεύοντες τας κινήσεις του εχθρού.»

Το ποτάμι ήταν κατεβασμένο τον Απρίλιο 1821. Όταν όμως σε δυο μέρες υποχώρησαν τα νερά, το τουρκικό ιππικό πέρασε και οι Τούρκοι βρέθηκαν πίσω από το Δυοβουνιώτη, ο οποίος υποχώρησε στη θέση Δέμα αφήνοντας ακάλυπτο τον Διάκο. Στη συνέχεια ο Ομέρ Βρυώνης χτύπησε από πίσω τη Χαλκομάτα του Πανουργιά, ο οποίος τραυματίστηκε, τη Δαμάστα και κατευθύνθηκε προς το γεφύρι της Αλαμάνας.

Όπως αναφέρει ο Ρόδιος στο περιοδικό «Έφορος Στρατιωτικός», (έτος 1835, σελίδα 181) ο Διάκος μίλησε στους άνδρες του ζητώντας τους να παραμείνουν στις θέσεις τους και να πολεμήσουν μέχρι εσχάτων.

Όταν όλοι οι συμπολεμιστές του πέφτουν νεκροί, ο ίδιος συλλαμβάνεται, αφού πρώτα έχει σπάσει από την υπερβολική χρήση το τουφέκι του και η σπάθα του έχει κοπεί από βόλι στο σημείο της λαβής.

Όπως λει ο Κρέμος, ο Ομέρ Βρυώνης σεβάσθηκε αρχικά τον ήρωα και δεν άφησε να τον σκοτώσουν επί τόπου. Γράφει ο Κρέμος παρακάτω «Ο Διάκος πρέπει να φονευθεί αμέσως, να εμπνεύσουμε φόβον εις τους ρωμιούς, το σώμα του να ριφθεί εις τον ποταμόν, ίνα μη το εύρουν οι άπιστοι και τον κάμουν άγιον.»

Σούρουπο της 22ας Απριλίου ο Διάκος μεταφέρεται στη Λαμία στο σημείο, κοντά στην πλατεία Λαού όπου σήμερα υπάρχει το Ηρώο του. Ο Ομέρ Βρυώνης του προσφέρει κατά τη διάρκεια της συνοπτικής δίκης τιμές και αξιώματα φθάνει ν' απαρνηθεί τον αγώνα του και να προσχωρήσει στο τουρκικό στρατόπεδο. Ο ήρωας αρνιέται. Όπως μεταφέρει ο γιατρός Κουνούπης, εγγονός αυτού που παρακολούθησε το μαρτύριό του, μετά το σουβλισμα του Διάκου, ο όχλος άναψε φωτιά επί της οποίας τοποθέτησαν τον κατακρεουργημένο, αλλά ζωντανό ακόμη ήρωα. Κάποιος Θανάσης Μάνθος πρόσδεσε ένα πανί βρεγμένο σε ένα ξύλο και το πλησίασε με τρόπο από απόσταση στο στόμα του. Μόλις υγράνθηκαν λίγο τα χείλη του, ξεψύχησε.

Στην επίσημη έκθεση της Κρατικής Επιτροπής Αποκατάστασης Αγωνιστών αναφέρεται: «*Διάκος Αθανάσιος. Πατρίς Δωρίς, Οπλαρχηγός Λεβαδείας. Εις την κατά τα τας Θερμοπούλας μάχην κατά του Ομέρ Βρυώνη, εγκαταλειφθείς με μόνον*

τριάκοντα ανδρείους, μετά ηρωικήν πάλην και όλεθρον πολλών εχθρών, εζωγράθη και έλαβε τον υπέρ της ελευθερίας θάνατον, ψηθείς δι' οβελού επί της πυράς. Κατετάγη εις την Α τάξιν των αξιωματικών, ήτοι Στρατηγός.»

Οι Τούρκοι μετά από έξι μέρες, όταν η δυσοσμία από το σώμα του Διάκου αλλά και τα κομμένα κεφάλια των υπολοίπων αγωνιστών που το περιστοιχίζαν έγινε αφόρητη, υποχρέωσαν τους Λαμιώτες, Κεφάλα και Φαροδήμο, να ξεσουβλίσουν τον Διάκο και μαζί με τους υπόλοιπους μάρτυρες να πετάξουν τα μαρτυρικά κορμιά στον απαξιωτικό τόπο που προαναφέραμε.

Η παράδοση λέει πως κάποιος χριστιανός πήγε λίγες νύχτες μετά στον τόπο αυτό και ξέθαψε το σώμα του Διάκου. Το μετέφερε και το έθαψε κοντά σε ένα ερημοκλησάκι της Λαμίας, όπου αργότερα κτίσθηκε το σπίτι του Παπαδογιώργου, το οποίο κατασκευάστηκε το 1860. Μάλιστα στην εφημερίδα «ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΡΥΟΣ» (Λαμία 2-4-1860) γράφουν ότι «*Λέγουσι ότι επιζεί εις των Χριστιανών των λάθρα ενταφιασάντων το λείψανο του ήρωος Αθανασίου Διάκου, αφού επί πολλές ημέρας έμεινε εκτεθειμένον εις την διάθεσιν των σαρκοφάγων ορνέων. Η Δημοτική Αρχή ας φροντίσει προς ανακάλυψιν του τόσο πολυτίμου δια τας επερχομένας γενεάς λειψάνου.*».

Άλλωστε το Δημοτικό Συμβούλιο Λαμίας με ψήφισμά του στις 10 Αυγούστου 1843 αποφάσισε «*την ανακομιδήν των λειψάνων του αιίδιμου πρωτομάρτυρας και πρωταγωνιστού Αθανασίου Διάκου και την μεταφοράν και εναπόθεσιν αυτών περί ώραν....και εγκρίνει δρχ 150 δια να δαπανηθώσιν εις την τελετήν της ανακομιδής και διορίζει τετραμελή επιτροπήν, συγκειμένην από τους ανώτέρους αξιωματικούς κυρίου Χριστόφορον Περραιβόν, συνταγματάρχην, Ν.Ολύμπιον, αντισυνταγματάρχην και τους ταγματάρχας Γεώργιον Ζορμπάν και Ευάγγελον Μπαλατσόν, η οποία θέλει διευθύνει τα της τελετής του μακαρίτου κατά την τάξιν...»*

Περί της ταφής του Διάκου ο Θ. Λάσκαρης περιγράφοντας τη μάχη της Αλαμάνας αναφέρει ότι: «*μετά πολλά έτη, ότε η Ελλάς έγινε βασίλειον το μέρος ηρευνήθη,*

αλλ' ουδέν ίχνος ευρέθη». (Τάκη Λάππα «ΘΑΝΑΣΗΣ ΔΙΑΚΟΣ» , εκδ.1946, σελίδα 132)

ΠΟΙΟΣ ΕΚΑΝΕ ΤΗΝ ΑΝΑΚΟΜΙΔΗ ΚΑΙ ΤΑΦΗ

Στην Εθνική Βιβλιοθήκη έχει αρχειοθετηθεί έγγραφο του Βερβαινιώτη (περιοχή Πάρνωννα) με θέμα την αίτηση προς την επιτροπή αποκαταστάσεως αγωνιστών, την οποία έχει υποβάλλει ο αγωνιστής του 1821 και διερμηνέας του Ομερ Βρυώνη, Παναγιώτης Σκόρδης. Το έγγραφο αυτό υποστηρίζεται από ανάλογο του Συνταγματάρχου Ζαφειρόπουλου και αναφέρει τα εξής: *«Πιθανότατα ακόμη, αν ο Δήμος Λαμιέων επανέλθει επί του ψηφίσματος της 16-8-1843, μια νέα έρευνα επί του σημείου της ταφής του Διάκου να είναι επιτυχής. Αν σκεφθούμε μάλιστα πως στην περιοχή αυτή εκτός του σώματος του ήρωα ερρίφθησαν και τα κεφάλια 130 αγωνιστών τότε μάλλον πρέπει να υποθέσουμε πως πρόκειται για έναν πολύ μεγάλο ομαδικό τάφο.»*

ΑΙΤΗΣΗ- ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΣΚΟΡΔΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΘΑΡΟΓΡΑΜΜΕΝΗ

477

---

*Προς την επί των θυσιών και αγώνων Εξεταστικήν Επιτροπήν
Αριθμ.233 Παναγιώτης Σκόρδης*

«Ο υπογεγραμμένος είμαι εκ του χωρίου Βερβαίνων της Επαρχίας Αγίου Πέτρου Κυνουρίας αγωνιστής εις τον υπέρ της ανεξαρτησίας της πατρίδας ιερόν πόλεμον και από εκείνους όπου υπηρέτησαν την πατρίδα εξωτερικώς και εσωτερικώς.

Πριν του ιερού αγώνος ήμουν εις τον Ομέρ Βρυώνην εις των γραμματέων αυτού και ήμουν ορκισμένος εις την ιεράν εταιρίαν της πατρίδος και άμα επολιορκήθη ο Αλής εδιατάχθην από τους συνάδελφούς μου να παραμείνω εις την υπηρεσίαν του Ομέρ και συνδράμω καθάς οδηγίας έλαβον τα στρατηγήματα των δων.

Και πρώτον ειδοποίησα τους Σουλιώτας αφού εκήρυξαν τον πόλεμον και τρία φορτία πολεμοφοδίων εξαπέστειλα προς αυτούς μέσον του Επισκόπου Άρτης., Ελευθέρωσα από την φυλακήν έναν Καλαρίτην Τασούλα, Χρυσικόν του Μουχτάρ .....ξεστράτευσεν ο Ομέρ πασιάς δια την Πελοπόννησον και φθάσας εις Δερβένι (Φούρκαν) με τα στρατεύματά του δεν έλειψα να ειδοποιώ τα ελληνικά στρατεύματα και αυτόν τον μακαρίτην (Διάκον) όλα τα στρατηγήματα του Ομέρ Πασά και αφού εξωγρίθη (σουβλίσθηκε), ο μακαρίτης Διάκος και εθανατώθη με τον αισχρότερον θάνατον ηγόρασα το σώμα αυτού και το ενταφίασα με όλην την μεγαλοπρέπειαν και εκατόν τριάκοντα κεφαλάς ενταφίασα θυσιασθέντων εις τον πόλεμον του (Διάκου) και εικοσιτέσσαρες Χριστιανούς ελευθέρωσα από τον θάνατον όσοι είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι, υπέρ τας πέντε χιλιάδες γρόσια εδαπάνησα εις τον θάνατον του Διάκου και εις τας εκατόν τριάντα κεφαλάς και τας εικοσιτέσσαρας κεφαλάς αιχμαλώτων.----- .»

Και συνεχίζει το έγγραφο προς την Επιτροπή Αποκαταστάσεως Αγωνιστών του 1821 «-----Της αδυναμίας δεν δύναμαι να εξοικονομήσω και δια να μη μείνει μετά τον εγγίζοντα θάνατόν μου.....και την ανάγκην και την απόγνωσιν..»

Εν Άργει τη 8]......1846
Ευπειθέστατος

Παναγιώτης Σκόρδης

Άνθρωποι σαν το Σκόρδη, οι οποίοι έδωσαν όλα τους τα χρήματα για να εξαγοράσουν τη ζωή πολλών συμπατριωτών μας και στη συνέχεια δεν είχαν να διαθέσουν ούτε τα στοιχειώδη προς τη δική τους ζωή, έχουν υπάρξει κατά καιρούς πολλοί στην πατρίδα μας είτε κατά τον αγώνα της Εθνεγερσίας είτε κατά την πρόσφατη ιστορία της κατοχής από τους Γερμανούς και τους Ιταλούς.

Η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Αγωνιστών δέχθηκε τα πρωτότυπα δικαιολογητικά του Σκόρδη, τα οποία αυτός παρέδωσε στο Επαρχείο της Κυνουρίας, το πρώτο κατ' έτος 1834 και τα επόμενα δύο αντίγραφα μετά την παρέλευση διετίας το 1836, στα κεντρικά γραφεία της Στρατιωτικής Επιτροπής.

Στην αίτηση του Παναγιώτη Σκόρδη γράφεται «...και δύναται και η Επιτροπή να πορισθή και εξ ιδίας αντιλήψεως εκ των υπάρχοντων μελών και εξ άλλων περιστάσεων περί της αληθείας των εκτεθέντων και τέλος εκ του πιστοποιητικού του υπάρξαντος αρχηγού της Επαρχίας κ. Ζαφειροπούλου (σ.σ. διατηρείται ο τρόπος έκφρασης του κειμένου όσον αφορά στη διατύπωση).

Παρακαλώ όθεν την Επιτροπήν ίνα ενδώση εις τας αιτήσεις μου ταύτας και αποδώση δικαιοσύνην εις άνθρωπον θυσιάσαντα τα πάντα και τραυματισμένον και περικλούμενον ήδη από πολυάριθμον αδύνατον οικογένειαν, την οποίαν (ακολουθούν 4 λέξεις δυσανάγνωστες) και της αδυναμίας δεν δύναμαι να εξοικονομήσω και δια να μη μείνη....»

Προς επίρρωσιν των όσων αναφέρει ο Σκόρδης στις αγωνιώδεις εκκλήσεις να του δοθούν ψίχουλα ελεημοσύνης προκειμένου οι δικοί του- αν μη τι άλλο- να τον κηδεύσουν, έρχεται το πιστοποιητικό του Συνταγματάρχη Παναγιώτη Ζαφειρόπουλου, Επάρχου της Κυνουρίας με ημερομηνία 14 Σεπτεμβρίου 1846 (10 χρόνια μετά την επανυποβολή της αίτησης χορήγησης οικονομικής βοήθειας).

Σε αυτό φαίνεται, όπως συνομολογεί ο Ζαφειρόπουλος ότι πράγματι μετά από έρευνα που έγινε-ας μην ξεχνάμε πως από το 1821 έχουν παρέλθει 25 χρόνια-ο Σκόρδης ήταν πράγματι γραμματικός του Ομέρ Βρυώνη. Όμως στη συνέχεια μέσω Θηβών κατέφυγε στην Πελοπόννησο και πολέμησε σε διάφορες μάχες.

Γράφει το έγγραφο με αριθμούς πρωτοκόλλου 12699 και 477.

«Πιστοποιώ ο υποφαινόμενος επί τη οριζόμενη από τον ποινικόν νόμον ποινή και επί υποχρεώσει πολιτικής αποζημιώσεως εις περίστασιν και ην ήθελε αποδεχθεί ότι πιστοποιώ ψευδώς, ότι ο κύριος Παναγιώτης Σκόρδης εκ του χωρίου

Βερβαίνων του Δήμου και της Επαρχίας Κυνουρίας προ της Ελληνικής Επανάστασεως ευρίσκετο γραμματεὺς του Ομέρ Βρυώνη και εν τη εκστρατεία του αυτού κατά της Ελλάδος εν τη ανατολική Ελλάδι εν τη αρχή της Επανάστασεως ανεχώρησε ο ρηθείς Παν.Σκόρδης από τας Θήβας και ήλθε εις την πατρίδα του Βέρβαινα και ενώθη με το της Επαρχίας στρατόπεδον [του οποίου αρχηγός ην ο υπογεγραμμένος] και επολέμησε εις διαφόρους μάχας τας.....Τριπόλεως και εις την ευωδών ταύτης. Μετά την άλωσιν Τριπόλεως εκστρατεύσαμε και εις την πολιορκίαν του Ναυπλίου και δια την προς την στρατιωτικὴν αξίαν του ρηθέντος Παναγιώτη Σκόρδη τον συμπεριέλαβον υπασπιστήν κατά διαταγήν της Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, παρακολούθησε και την εκστρατείαν της ανατολικῆς Ελλάδος και το Ζητούνι[Λαμία], και την πολυνοχθημερόν .....μάχην της Αγίας Μαρίνης Στυλίδος ωφέλησε σημαντικά με την στρατιωτικὴν του αξιότητα τα ημέτερα στρατεύματα μετά....εν τη ανατολική Ελλάδι.....επιαναστρέψαμεν.....εν Πελοποννήσω. Συγχρόνως εδιατάχθημεν δευτέραν εκστρατείαν κατά την ανατολικὴν Ελλάδαν εις προϋπάντησιν του Δράμαλη παρευρέθη και επολέμησε εις ὅλας τας γινομένας μάχας κατά του Δράμαλη εις το Ἄργος, εις την .....εις το Δερβενάκι μέχρι της αλώσεως[του]Ναυπλίου και εξωλοθρεύσαμεν τον Δράμαλην.....αξιότητά του εις ὅλας τας κατά του Δράμαλη μάχας

Εν τω.....του Ἄργους υπηρέτησε.....κατά την εκστρατείαν την μεγάλην .....Δερβαινίων κατά τη εκστρατεία της Ὑδρας και μετά ταῦτα εις τας εκστρατείας κατά του Ιμπραήμ και διαφόρους γενομένους μάχας πέριξ Τριπόλεως και αλλαχού.

Εις ὅλον το διάστημα του πολέμου ἔδειξε ζήλον και προθυμίαν ἀκάματον ἀνδρείαν και ἀξιότητα εις ὅλας τας μάχας, φίλος της ησυχίας και ευταξίας και καθ' ας πληροφορίας ἔχομεν λάβει ἀπό.....ο ρηθείς Παναγ. Σκόρδης εὑρισκόμενος εις την υπηρεσία του Ὁμερ Λάσια.....δαπάνησε χρηματικὴ ποσότητα εις ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων Χριστιανῶν και βοηθήσας μεγάλως....σημαντικά.»

Κατ' αἴτησίν του ὅθεν δίδεται το παρὸν ἀποδεικτικόν προς τον τότε υπασπιστήν Κύριον Παναγιώτην Σκόρδην δια να του χρησιμεύσῃ ὅπου ἀνάγκη.

Εν Άργει τη 14

Σεπτεμβρίου 1846

Π.

Ζαφειρόπουλος

Συνταγματάρχης

υπογραφής του κυρίου

Επικυρούται το γνήσιον της

Παναγ.

Ζαφειροπούλου

Συνταγματάρχη

Εν Άργει τη

Σεπ/βρίου 1846

Τ.Σ. Ο Δημαρχεύων

Υπογραφή

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Εκατόν ογδόντα χρόνια μετά το μαρτυρικό θάνατο του Αθανασίου Διάκου αλλά και του άλλου Εθνομάρτυρα, Επισκόπου Σαλώνων στην ίδια μάχη, στην περιοχή της Χαλκωματάς, δεν έχει γίνει έρευνα για να βρεθεί πού τελικά ο Σκόρδης έθαψε το κορμί του ήρωα. Το ξωκλήσι δίπλα στο σπίτι του Λαμιώτη Παπαδογιώργου τώρα βρίσκεται μέσα στην πόλη της Λαμίας (πηγαίνοντας προς την οδό Καρπενησίου, ανάμεσα στη Πλατεία Διάκου και τα σκαλοπάτια που οδηγούν στον δρόμο αυτό προς αριστερά).

Ολοκληρώνοντας την έρευνα για τις συνθήκες ζωής του Αθανασίου Διάκου, τόσο ως ιερωμένου όσο και αυτές ως στρατιωτικού ηγέτη, αλλά και τα γεγονότα που ακολούθησαν το μαρτυρικό του θάνατο, καταλήγουμε να

πιστέψουμε πως η εύρεση του ακριβούς τόπου, όπου τάφηκε από τον Σκόρδη το κορμί του ήρωα, δεν επηρεάζει στο παραμικρό την ιστορική μνήμη ούτε βέβαια και τις αναφορές σ' αυτόν.

Είναι τόσο τραγικό το τέλος του Διάκου, ώστε οι ποιητές και τον τραγούδησαν και τον ύμνησαν. Ίσα ίσα που το μυστήριο που περιβάλλει τον τόπο της ταφής μεγιστοποιεί την έννοια της θυσίας. Άλλωστε, αν εξετάσουμε από ιατροδικαστικής πλευράς το γεγονός, ότι η σορός πετάχτηκε μέσα στο λάκκο με τα λύματα της Λαμίας και το υγρό έδαφος από τις ακαθαρσίες, σε συνδυασμό με το χρονικό διάστημα που έχει παρέλθει, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως μπορεί να έχει συμβάλει δραστικά στην εξαφάνιση των οστών των αγωνιστών που πετάχθηκαν εκεί από τους Τούρκους. Ακόμη και με τη μέθοδο του DNA είναι πολύ δύσκολο να ανιχνευθεί, αν πράγματι οι Τούρκοι θέλησαν να εξαφανίσουν με αυτό τον τρόπο τα σώματα των ηρώων.

Έτσι τα δύο έγγραφα, στα οποία αναφερόμαστε και τα οποία βρίσκονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη αναδεικνύονται σε μοναδική ιστορική πηγή για την ταφή του Θανάση Διάκου, η οποία έγινε όπως και αυτή του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε'. Εξ ανακομιδής. Από τη θάλασσα της Προποντίδας, κατόπιν στην Οδησό, όπου ο τότε Τσάρος απέδωσε τις πατριαρχικές τιμές, και κατόπιν στη Μητρόπολη των Αθηνών όπου υπάρχει σήμερα η σαρκοφάγος με τη σορό του σεπτού Πατριάρχη. Εξ ανακομιδής, αλλά με μια σεμνή ταφή, κρυφά και υπό το πέλημα του κατακτητή, αυτή του Αθανάσιου Διάκου, όμως μέσα σε ξωκλήσι. Είναι σίγουρο πως στη δεύτερη περίπτωση κανένας ιερέας δεν έψαλε νεκρώσιμη ακολουθία, μια και όλοι είχαν εξαφανισθεί από το φόβο των αντιποίνων.

Η ταφή αυτή καθεαυτή πέρασε στις μέρες μας μέσα από το θρύλο αλλά και τα ποιήματα των ρομαντικών του 19^{ου} και του 20ου αιώνα. Ο απλοϊκός ανώνυμος ποιητής γνωρίζει τα γεγονότα και τα ιστορεί:

Ας ρίψωμεν και μιαν ματιάν
ανάμεσα στον λάκκον

να δούμε και τον ήρωα
πεφονευμένον Διάκον.
Όπου αυτός εξέχυσε
το τίμιον του αίμα
και στις αγκάλας του Θεού
παρέδωσε το πνεύμα.
Εξέρευσε το αίμα του
εφθάρει το κορμί του
αλλ' όμως είν' αθάνατη
η δόξα και η τιμή του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΓΙΩΡΓΟΥ Ι. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ – Ο Αθανάσιος Διάκος, Αθήνα 1993
2. ΤΑΚΗ ΛΑΠΠΑ - Θανάσης Διάκος
3. ΚΩΝ/ΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ – Ιστορία Ελληνικού Έθνους
4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΡΕΜΗΣ – Περιοδικό “ΑΠΟΛΛΩΝ” 1884 Τ.Α σελ.9
5. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ – Ημερολόγιο Μεγάλης Ελλάδος 1932 σελ. 295-310
6. Εφημερίδα «ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗΣ» 23-08-1930 & 03-04-1939

Περίληψη

Δύο αιώνες κοντεύουν να συμπληρωθούν από την κήρυξη της Επανάστασης του '21 και οποιαδήποτε αναφορά σ' αυτήν μας γεμίζει περηφάνια και συγκίνηση για τον ηρωισμό και την αυτοθυσία των αγωνιστών της. Ένα δείγμα, το πιο χαρακτηριστικό ίσως, τέτοιου ηρωισμού αποτελεί η μορφή του Αθανάσιου Διάκου. Ο τραγικός θάνατός του, που ήταν κατάληξη της ασταμάτητης δράσης του κατά των Τούρκων, προκαλεί ρίγος και συγκίνηση έως σήμερα. Σ' αυτόν τον ήρωα είναι αφιερωμένο το άρθρο αυτό.